

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

(Рецензія на книгу Олега Шаблія «Суспільна географія: книга четверта. У пошуках істини [Вибрані праці]/Олег Шаблій. – Львів: ЛНУ імені І.Франка, 2019. – 838 с.»).

Одним із найвагоміших досягнень української суспільної географії початку ХХІ ст. є книга «Суспільна географія: книга четверта. У пошуках істини [Вибрані праці]/Олег Шаблій. - Львів: ЛНУ імені І.Франка, 2019. – 838 с.». Вона вийшла у видавництві Львівського національного університету імені Івана Франка. Це праця видатного українського географа, Заслуженого діяча науки і техніки України, доктора географічних наук, Почесного професора Львівського національного університету імені Івана Франка, академіка Академії Вищої школи України та Української екологічної академії, Почесного члена Українського Географічного Товариства, дійсного члена та Голови географічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка, керівника Географічного відділення Малої Академії наук, Члена Вченої ради Львівського національного університету, завідувача кафедри економічної і соціальної географії географічного факультету, лауреата Нагороди Ярослава Мудрого АН Вищої школи України, Медалі князя Костянтина Острозького, Міжнародної премії імені Івана Франка Олега Івановича Шаблія «Суспільна географія: книга четверта. У пошуках істини [Вибрані праці]/Олег Шаблій. – Львів: ЛНУ імені І.Франка, 2019. – 838 с.». Вона розкриває нелегку в науці проблему – означення сутності наукової сфери – географії Людини.

Уже з перших стрічок виокремлюється світлина знань, оскільки праця (VII розділів, 224 рисунків-схем, фотографій, картосхем) містить осмислення Олега Івановича не лише із загальнонаукових і філософських позицій категорії істини, але й перегляд категорії географічної, в т.ч. суспільно-географічної істинності, її ідей, термінів, понять, проблем теорій і концепцій, методів, тобто протягом приблизно шістдесяти років праці у вищій школі України у найбільш продуктивну фазу свого життя 1959 - 2019 рр.

У першому розділі «Сутність категорії істини» розкриті підходи до розуміння істини, співвідношення істини і постправди, роль істини в географічній науці. Важливо те, що вчений обґрунтував класи суспільно-географічних істин: описативних, методичних. Серед теоретичних виділено істини: проблем, ідей, гіпотез, понять, концептів, законів, закономірностей, принципів, концепцій, теорій тощо.

Другий розділ «Наукові істини загальної суспільної географії» висвітлює місце проблем, ідей і гіпотез на початкових стадіях дослідження категорії істини у суспільній географії (СГ). Здійснено класифікацію проблем СГ: методологічні, метатеоретичні, власне теоретичні, конструктивні і методичні. Виділено окрему проблему описативної СГ – географічного українознавства, регіоналістики і краєзнавства. Розкрито проблеми деколонізації, деколонізації і дерусифікації СГ, розвитку геогуманістики, як нового напрямку, який на міждисциплінарній, трансдисциплінарній і кросдисциплінарній основі об'єднує близькі і віддалені від географії дисципліни із землезнавством. Охарактеризовано ідею «деструктивної географії», ідею трібальної географії, геокосмотехносфери і геокосмоторії.

У третьому розділі «Наукові істини дескриптивної суспільної географії» окреслено сутність географічного українознавства. Виділено в історії його розвитку три парадигми: сумативну, міждисциплінарну та інтегративну. Розкрито категорію україноцентризму у географічній науці та освіті і форми його прояву. Введено поняття арктизації та аридизації українства, українських локусів, глобальної інформаційної мережі українства та ін. Виявлено сучасні геополітичні виклики України: екзистенційності, безпековий, цивілізаційний, територіальної цілісності, формування як регіональної держави, транзитності.

Поставлена проблема шестичленної суспільно-географічної регіоналізації України. Важливу роль серед територіальних підсистем в кожному суспільно-географічному районі відводиться так званому «центральному субрегіону», представленому тією адміністративною областю, на території якої знаходиться головне регулярне ядро району. Встановлена реальна дата заснування Львова – 1256 р. Виділено три вертикальні рівні реального Львова. Обґрунтовано наявність геокраєзнавчих трикутників: трикутник духовності Волині, Тернопільський геокосмічний трикутник, де має місце потужна концентрація народжених особистостей, носіїв географічного знання і світогляду, авторів географічних текстів.

Четвертий розділ має назву «Історико-географічні істини». В ньому охарактеризовано сутність історії української географії як поняттєво-термінологічної системи. Виявлено її складові: історії суспільно-географічної думки, історію географо-педагогічної думки і практики, історію суспільно-географічних інституцій, історію персоналій (біографістику), історію географічних крає-, країно- і світознавства, історію мандрівництва та географічних відкриттів. Розкрито особливості розвитку СГ в Україні в минулому в різних соціально-економічних і політичних умовах. Викладено розуміння відмінності між історією географії України і історією української географії. Обґрунтовано історичну пріоритетність формування і розвитку Львівської суспільної школи. Відзначена роль Наукового Товариства імені Шевченка у цьому процесі. Визначено головні напрямки розвитку СГ у міжвоєнний період – географічне українознавство, географія населення, геоурбаністика, а також у післявоєнний період – економічна географія, районно-комплексний розвиток і у 90-х роках ХХ ст. – нульових роках ХХІ ст. – геоукраїністика, теорія, методологія, і методика дослідження, країно- і краєзнавство, соціальна географія, географія релігії і культури, геотуризм, політична географія і геополітика.

У V розділі «Істинність методів і методик» представлена розроблена автором оригінальна класифікація і систематизація методів СГ. Виділено три групи методів: філософські, загальнонаукові і конкретнаукові. Вперше розроблено тему семіотичних основ пізнання серед філософських методів, а також логіко-математичного моделювання, понять, використання теорії предикатів і кванторів у логічних побудовах. Звернена увага на застосування теоретико-графових методів, моделей і показників при дослідженні просторової організації територіальних систем. Вперше в Україні впроваджено у наукові дослідження статистичні методики багатовимірного аналізу. Названо і розкрито декілька новітніх загальнонаукових методів : SWOT – аналізу, штучних нейронних мереж, контент-аналізу, ментальних карт і цільових програм.

VI розділ «Публікації різних літ» представляє основоположників і лідерів новітньої української географії і геоелементів. Висвітлені думки генія української літератури і науки – письменника Івана Франка у сфері розвитку краєзнавства як комплексного міждисциплінарного напрямку і туризмології. Охарактеризована роль Григорія Величка, що стояв при зародженні новітньої національної географії і картографії, географічні парадигми акад. Павла Тутковського. Відзначено місце економіко-географів: проф. Опанаса Ващенко, Ольги Заставецької в українській суспільній географії на етапі її розвинутого функціонування – кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст. Дана характеристика наукової діяльності вчених географії, ґрунтознавства, геопросвіти (Степан Позняк, Маркіян Шашкевич), антропогеографії (Степан Рудницький, Володимир Гериневич, Олена Степанів, Володимир Огоновський, Володимир Кубійович). Розкритий науковий доробок геоелементів та економіко-географів (Валентин Садовський, Опанас Ващенко), історико-географів (Мирон Кордуба, Антін Синявський), фізико-географів (Юрій Полянський, Мирон Дольницький, Іван Тесля, Каленик Геренчук, Петро Цись).

У VII розділі «Рецензії, інтерв'ю, виступи» наведені рецензії на III том «Енциклопедії», докторські і кандидатські дисертації, рукопис монографії «Соціально-економічна захищеність мігрантів: глобальні та регіональні аспекти». Він містить програми, звіти про розвиток кафедри у 2004 – 2019 роках, матеріали ювілеїв академіка Степана Рудницького, Опанаса Ващенка, наукових конференцій. Наведені інтерв'ю Олега Івановича з Богданом Залізником, Богданом Копанським, Андрієм Болкуном, Ігорем Мельником.

Висвітлені виступи на ряді конференцій, звернення до Міністра освіти і науки Сергія Квіта, ухвали наукових семінарів.

Вважаю, що книга Олега Шаблія «Суспільна географія: книга четверта. У пошуках істини [Вибрані праці]» містить аргументоване обґрунтування стратегії перспективного розвитку суспільної географії. Вона має велике теоретичне значення та практичну цінність і може бути рекомендованою як науковцям, здобувачам вищої освіти, так і керівникам міністерств і відомств, фахівцям з географії.

Рецензент
Академік НАПН України,
д.е.н., проф., декан
географічного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Я.Б. Олійник